

Slavica Anđelić*
Olivera Milutinović**

005.961:005.914.3]:364-3
DOI: 10.5937/MegRev2203377A
Originalni naučni rad
Primljen 20.09.2022.
Odobren 02.12.2022.

SOCIJALNA PREDUZEĆA I ODRŽIVI RAZVOJ

Sažetak: *Održivi razvoj se može definisati kao razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. Takav razvoj predlaže smanjenje siromaštva i poboljšanje kvaliteta života. U tom smislu, održivi razvoj predlaže ekonomsku, ekološku, političku i kulturnu održivost. Društveni biznis je nezamenljiv iz koncepta održivog razvoja. „Održivo“ se u ovom slučaju odnosi na nešto što može trajati bez nametanja velikih troškova i negativnih eksternalija. Neophodno je imati stabilan izvor fizičkih, finansijskih, ljudskih, materijalnih i nematerijalnih resursa, kako bi se održivo razvijala ekonomija. Društvena preduzeća su neprofitne organizacije, ali socijalna preduzeća mogu da ostvare profit koji nije primarni cilj poslovanja i ne može se deliti, već koristiti za razvoj i unapređenje poslovnih aktivnosti.*

Ključne reči: *održivi razvoj, socijalna preduzeća, preduzetništvo, zapošljavanje*

* Slavica Anđelić, Visoka škola modernog biznisa Beograd, docent, slavicaandjel@gmail.com

** Olivera Milutinović, Fakultet za menadžment, Sremski Karlovci, profesor, milutinovicolja24@gmail.com

1. UVOD

Ciljevi održivog razvoja (eng. *Sustainable development Goals – SDGs*) su definisani na Konferenciji Ujedinjenih Nacija o održivom razvoju, u Rio de Žaneiru 2012. godine¹ i predstavljaju set univerzalnih ciljeva koji su u skladu sa gorućim političkim, ekonomskim i izazovima u oblasti zaštite životne sredine sa kojima se susrećemo.² Održivi razvoj podrazumeva ekonomsku, društvenu i ekološku dimenziju. A one se dopunjuju i prožimaju sa tri poželjne karakteristike koje se naslanjaju na te dimenzije: podnošljivost, jednakost i izvodljivost.³ Socijalno preduzetništvo deli neke karakteristike sa neprofitnim i dobrotvornim organizacijama, ali i sa komercijalnim i profitnim poslovanjem. Ono se nalazi između ta dva ekstrema i da predstavlja njihovu kombinaciju. Cilj rada je da naznači moguće korake u ovom nedovoljno istraženom polju i ponudi osnovu za budući održivi razvoj i razvoj socijalnog preduzetništva.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Proučavanje socijalnih preduzeća i proučavanje održivog razvoja, a posebno sociološki aspekt održivog razvoja, jasno je da ih moramo posmatrati pojedinačno, ali i kao skup. Sama tema nas vodi ka korišćenju logički formiranih metoda koje se koriste u sklopu društvenih nauka. Materija koja se obrađuje u ovom radu jeste dostupna i pruža mogućnost šireg uvida u predmet istraživanja, njegove sastavne elemente i celinu. Dakle, materija je interesantna za analitičku obradu. Za naše istraživanje od velikog značaja je induktivni metod. Saznajna uloga nije samo deskriptivna, nego je i eksplicitna. Da bi došli do saznanja potrebno je ući u posmatranje praktičnih primera. Ova metoda polazi od konkretnih slučajeva, dakle, ona je analitička i induktivna. Deskripcija, posebno kvantitativni opis objašnjava suštinu onoga što čini održivi razvoj.

Socijalno preduzetništvo se ne nalazi u fokusu naučnih istraživanja. Tokom istraživanja nije se došlo do podataka koji bi pokazali uticaj socijalnog preduzetništva na smanjenje socijalne isključenosti i nezaposlenosti. Može se reći da metodologija za merenje socijalnog preduzetništva još uvek ne postoji. Ovakav metodološki pristup u istraživanju predmeta kakav je naš, može dati validne rezultate. Predmet istraživanja su socijalna preduzeća i održivi razvoj.

Cilj istraživanja je predstavljanje postojećih dometa razvoja socijalnih preduzeća u sve-tu i u Republici Srbiji. Razvojem socijalnih preduzeća napuštanjem se tradicionalni načini rešavanja socijalnih problema, koji su zasnovani na učešću države, socijalnim naknadama i socijalnim pravima. Sektor socijalnog preduzetništva ne može da se razvija bez podrške zajednice, jačanja radnih kompetencija i učešća Vlade. Stub socijalnog preduzetništva su socijalna preduzeća, koja zapošljavaju pripadnike marginalizovanih grupa i usmeravaju profit za podršku socijalno ugroženim kategorijama građana.

¹ (<https://amplitudemagazin.com/odrzivi-razvoj-u-pravnim-aktima-u-svetu-i-kod-nas>)

² Perić, M., Maksimović, Sekulić, N., & Lukić, J. (2019). Socijalno preduzetništvo1, Početni kurs Kako pokrenuti socijalno preduzeće?, Beograd.

³ Giddings, B., Hopwood, B., & O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: Fitting them together into sustainable development. *Sustainable Development*, 10(4), 187–196.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. Dimenzije održivog razvoja

Održivi razvoj, objedinjuje tri dimenzije: ekološku održivost, ekonomsku efikasnost i socijalnu odgovornost. Ovakav koncept poznat je kao „model tri stuba“.⁴

Ekološka dimenzija odnosi na očuvanje biodiverziteta, očuvanje i racionalnu upotrebu prirodnih resursa, smanjenja zagađenja životne sredine, brige oko ugroženih vrsta, njihovih staništa, ekosistema i slično.⁵

Socijalna dimenzija odnosi se na društvene odnose, poštovanje ljudskih prava, postizanje društvenog blagostanja, transparentnost društvenih aktivnosti, uključenost ljudi u odlučivanje i ona se prati kroz pet oblasti: zdravlje, socijalna pravda, obrazovanje, stanovništvo, bezbednost i stanovanje.

Ekonomska dimenzija održivog razvoja utemeljena je na principima usklađenosti privrednog razvoja sa resursima i proizvodnim kapacitetima i ona se posmatra kroz dve oblasti, a to su: proizvodnja i ekonomska struktura i potrošnja.⁶

Nacionalna strategija privrednog razvoja Republike Srbije,⁷ takođe prepoznaje ova tri stuba održivog razvoja. U delu Strategije koji se bavi ekonomskom dimenzijom održivog razvoja, date su osnovne pretpostavke, kada je reč o privredi Republike Srbije, koje su zasnovane na znanju, kao najbitnijem resursu današnjice. Predstavljeni su i konkretni ciljevi i izbor odgovarajuće ekonomske politike, daljih tranzicionih tokova, održive proizvodnje i potrošnje, obrazovanja i drugih oblasti koje su uključene u koncept održivog razvoja u okviru ekonomskog stuba.

U delu Strategije koji se bavi socijalnom dimenzijom održivog razvoja analizirane su društvene vrednosti, kvalitet života i društveno blagostanje, populaciona politika, socijalna sigurnost, siromaštvo, rodna ravnopravnost, javno zdravlje i mnogi drugi pokazatelji.

Treći stub održivog razvoja koji je prikazan u Strategiji je ekološka dimenzija i ona analizira pitanja zaštite prirodnih resursa: vazduha, vode, zemljišta, biodiverziteta, šuma, mineralnih resursa i obnovljivih izvora energije.⁸

3. 2. Socijalna dimenzija održivog razvoja

Statistički stručnjaci Holandije⁹ su osamdesetih godina dvadesetog veka govorili da njihovom nacionalnu strategiju razvoja sačinjavaju četiri dimenzije održivog razvoja: socijalna, kulturna, ekonomska i ekološka. Prema njihovim razmišljanjima za socijalnu dimenziju potrebno je odgovoriti na sledeća pitanja:

⁴ Giddings, B., Hopwood, B., & O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: Fitting them together into sustainable development. *Sustainable Development*, 10(4), 187–196.

⁵ Miltojević, V. (2011). Kultura kao dimenzija održivog razvoja. *Teme*, 35(2), 639–653.

⁶ Ibid

⁷ (<http://otvorenavlada.rs/strategija-privrednog-razvoja163a-lat-doc>)

⁸ Konning, J. (2015). Social Sustainability in a Globalizing World Context, theory and methodology explored, 7.

⁹ Konning, J. (2015). Social Sustainability in a Globalizing World Context, theory and methodology explored, 7.

- „koliko smo sada zadovoljni,
- do kog nivoa je prisutna sigurnost i bezbednost u našoj životnoj sredini i socijalnoj strukturi,
- šta je činjeno u vezi socijalnih veza ljudi između društva kome pripadamo i ljudi van našeg društva.“¹⁰

Razmišljajući o socijalnim dimenzijama održivog razvoja, tada mislimo o zadovoljavajućem obimu socijalne održivosti koja u sebi sadrži: zaposlenost koja omogućava dostojne uslove življenja, ujednačene zarade, socijalnu stabilnost i ujednačen pristup resursima.

Socijalna održivost podrazumeva socijalnu jednakost i smanjivanje socijalnih isključivanja, a takođe i razvoj i uključivanje: ravnopravnosti, socijalne pravde i kvaliteta života. Pokazatelji socijalne održivosti podrazumevaju pristup informacijama, povezanost, fizičko, psihološko i reproduktivno zdravlje, dostupnost aktivnostima od značaja za održavanje života, što znači: ishrane, formiranja domaćinstva, zaposlenosti, mogućnost pristupa zemlji i resursima, kao i sigurnosti unutar i van kuće.¹¹ Socijalna stabilnost kao element socijalne održivosti se definiše kao sposobnost ljudske jedinice (pojedince, domaćina, porodice) da dostigne i održava adekvatne uslove življenja.¹² Sve što važi za održivi razvoj na makronivou (nivou ekonomije jedne zemlje), važi i na mikronivou kada govorimo o socijalnim preduzećima.

3. 3. Koncept socijalnog preduzeća

Kako bi izgledao svet u kojem biznis ne bi isključivo bio organizovan oko profitnih vrednosti po svaku cenu? Kako bi izgledalo ljudsko društvo ako bi svaka osoba posvetila najveći deo svojih mentalnih i fizičkih resursa i napora na rešavanje danas već nagomilanih društvenih problema? Odgovore na ta pitanja daje socijalno preduzetništvo koje ima svest o problemima društvene zajednice.

Socijalni preduzetnici su sanjari sa talentom, veštinama, vizijom i strategijom za rešavanje percipiranih društvenih problema, sa namerom da poboljšaju svet oko sebe na bolje. Socijalno preduzetništvo podrazumeva kako evolutivni, tako i revolucionarni pristup, a cilj je, ne samo ostvarenje što veće finansijske dobiti, nego i poboljšanje kvaliteta života ljudi, rešavanje uočenih problema i pomoć ugroženim društvenim grupama. Ono prilagođava postojeće ekonomske i finansijske paradigme i modele i prilagođava ih dobiti zajednice, posmatrajući poslovanje holistički, odnosno sistematskim sagledavanjem svih posledica poslovnih aktivnosti i nastojanjem da se one uklone i ne narušavaju integritet individue, društvenu koheziju i prirodnu okolinu.¹³

Uopšteno govoreći, ekonomija je podeljena u tri kategorije:

- privatni sektor – u privatnom vlasništvu, uključen u trgovanje, tržišno i profitno orijentisan,

¹⁰ Ibid

¹¹ Becker, E., Jahn, T., Stiess, I., & Wehling, P. (1997). *Sustainability: A cross-disciplinary concept for social transformations* (Vol. 6). Unesco.

¹² Ibid

¹³ Giddings, B., Hopwood, B., & O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: Fitting them together into sustainable development. *Sustainable Development*, 10(4), 187–196.

– javni/državni sektor – u javnom vlasništvu, nije primarno tržišno orijentisan, a glavna namera mu je olakšavanje snabdevanja proizvodima i uslugama od šireg društvenog značaja, – društveni ili dobrovoljni sektor – u društvenom vlasništvu i ima za cilj stvaranje zajedničkog profita, samopomoći, uzajamnosti i socijalne svrhe.¹⁴ Socijalno preduzetništvo povezuje sve tri prethodno navedene oblasti i može se javiti u bilo kom sektoru, a može sublimirati i karakteristike više od jednog sektora. Ono podrazumeva prepoznavanje društvenih problema i postizanje društvene promene primenom preduzetničkih principa, procesa i operacija. Radi se o aktivnostima koje nastoje da u potpunosti definišu određeni društveni problem a zatim se organizuje, kreira i upravlja društveno-preduzetničkih poduhvatom kako bi se postigla željena društvena promena.¹⁵

3. 4. Definicija socijalnog preduzeća

Socijalno preduzetništvo je polje ekonomskih nauka koje još uvek traži definiciju i sa-moodređenje kroz osnovnu praksu i istraživanje. U stručnoj literaturi su se iskristalisale njegove osnovne dimenzije: društvena misija, društvene promene, akcija, inovacija, odgovornost, adaptacija, učenje, društvena svest, socijalno poslovanje, socijalna odgovornost, sa-vest, humanost, duhovnost, pouzdanost i socijalno učenje.¹⁶ Radi se o kombinaciji poslovnih vrednosti koje treba da doprinesu održivom poslovanju.

U definiciji socijalnog preduzeća koja je prihvaćena u akademskoj zajednici, navodi se da socijalno preduzeće: „Sadrži sve ekonomske aktivnosti koje sprovode preduzeća, pre svega zadruge i udruženja, na obostranu korist društva, čija etika se zasniva na sledećim principima:

1. Usluge svojim članovima ili zajednici su ispred profita.
2. Autonomija menadžmenta,
3. Demokratski proces donošenja odluka,
4. Prvenstvo ljudi i rada nad kapitalom u raspodeli prihoda”¹⁷

Socijalna preduzeća se ubrajaju u treći sektor među ekonomijama, između privatnog i javnog sektora. To uključuje niz organizacija kao što su: zadruge, neprofitne organizacije i dobrotvorne organizacije. Socijalna preduzeća obuhvataju i organizacije koje nemaju samo ekonomsku ulogu. Teorija socijalne ekonomije pokušava ove organizacije smestiti u širi ekonomski kontekst. U tradicionalnoj ekonomskoj teoriji, posebno se istražuje ekonomska održivost zadruga i vrednosti neprofitnih organizacija i dobrotvornih udruženja.¹⁸

Socijalno preduzeće se može definisati kao: „Kompanija koja ne isplaćuje dividende i stvorena je da bi tretirala i rešila neki društveni problem”¹⁹

¹⁴ Ibid

¹⁵ Ibid

¹⁶ Bouchard, N., 2012; Biggeri, M., (2018). ReyMartí, 2016; Irawan, Suryanto i Mashud, 2019. (*Fale prva slova imena i naziv rada...*)

¹⁷ Borzaga, C., & Defourny, J. (2001). *The Emergence of Social Enterprise*, London and New York: Routledge.

¹⁸ Novaković, N., Macura, R., & Novaković, N. (2020). Zašto pokrenuti socijalno preduzeće?, *Tranzicija, Časopis za ekonomiju i politiku tranzicije / Journal of economic and politics of Transition* Tuzla-Zagreb-Beograd-Bukurešt, Vol. 23, No. 45, Pregledni rad Review paper JEL Classification: B55, L26, L31.

¹⁹ Yunus, M. (2019). *Information Resources Management Association*, Vol. 1:215.

U socijalnom biznisu investitori/vlasnici mogu postepeno nadoknaditi uloženi novac, ali ne mogu ostvariti prinose nakon prelaska te prelomne tačke. Svrha investicije je isključivo ostvarivanje jednog ili više društvenih ciljeva kroz rad preduzeća. Investitori nisu motivirani ličnom dobiti. Preduzeće mora da pokrije sve troškove i bude finansijski održivo, dok ostvaruje društveni cilj u sektorima kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje, borba protiv siromaštva, zaštita životne sredine, stanovanje. Kada se prvobitna investicija vrati investitoru, ostvareni profit nakon toga ostaje u preduzeću da proširi svoju veličinu i poveća uticaj na tržištu.²⁰

Prema jednoj od definicija, socijalna preduzeća karakterišu sledeće ekonomske i preduzetničke osobine: aktivnosti na proizvodnji dobara ili prodaji usluga, visok stepen autonomije, značajan nivo rizika u poslovanju, tendencija ka plaćenom radu, kao i sledeće socijalne osobine: jasno iskazan cilj da se doprinese zajednici ili određenoj grupi.²¹ Primeri dobre prakse su: socijalne zadruge u Italiji, zadruge socijalne solidarnosti u Portugalu, kooperativna društva kolektivnih interesa u Francuskoj i preduzeća za interese zajednica u Engleskoj.²²

Osnovne dimenzije ovih zadruga su: inicijativa pokrenuta od strane grupe građana, odlučivanje nije zasnovano na posedovanju kapitala, participativna priroda koja uključuje različite strane povezane sa aktivnošću organizacije, ograničenje distribucije profita.

Opšta socijalna funkcija ovako definisanih poslovnih subjekata je povećanje socijalne kohezije i razvoj zajednice, a to se postiže na više načina: stvaranjem novih mogućnosti za zapošljavanje, proizvodnjom dobara i pružanjem usluga (socijalnih, obrazovnih, zdravstvenih, itd.) lokalnim zajednicama i ljudima koji ne mogu da ih plate. Socijalna preduzeća doprinose ekonomskom razvoju, posebno lokalnim zajednicama; radnom integracijom i profesionalnim osnaživanjem teže zapošljivih kategorija stanovništva. Socijalna preduzeća kombinuju različite resurse koji drugačije ne bi bili iskorišćeni za rešavanje socijalnih i razvojnih problema u lokalnoj zajednici. Poslujući na ovaj način socijalna preduzeća doprinose socijalnoj koheziji, akumulaciji socijalnog kapitala i ravnomernijem ekonomskom razvoju.²³

3. 5. Specifičnosti socijalnih preduzeća u Srbiji

Ne treba od socijalnih preduzeća imati prevelika očekivanja u pogledu rešavanja problema zapošljavanja i socijalnog uključivanja. Tržišna ekonomija u Srbiji još uvek nije dovoljno razvijena da bi uspešno smanjivala nezaposlenost i u takvom kontekstu treba realistično planirati obim socijalnog preduzetništva. Socijalna preduzeća su usmerena na zapošljavanje teže zapošljivih kategorija, onih koje su znatno uskraćene za resurse potrebne za uključivanje u tržišnu privredu ili koje se susreću sa kulturnim, političkim i socijalnim preprekama u pristupu tim resursima.²⁴

²⁰ Giddings, B., Hopwood, B., & O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: Fitting them together into sustainable development. *Sustainable Development*, 10(4), 187–196.

²¹ Cvejić, S. (2016). *Socijalna ekonomija: Pojam i praksa u Srbiji*. Beograd: Čigoja.

²² Bouchard, N., 2012; Biggeri, M., (2018). ReyMartí, 2016; Irawan, Suryanto i Mashud, 2019. (*Fale prva slova imena i naziv rada...*)

²³ Cvejić, S., Babović, M., & Vuković, O. (2008) *Mapiranje socijalnih preduzeća u Srbiji*, Beograd: UNDP.

²⁴ Cvejić, S. (2018). *Socijalna preduzeća u Srbiji*. In A. Kostić, *Ekonomija zaposlenosti i rad u Srbiji u XXI veku*. Beograd: SANU.

Zapošljavanje ili radna integracija nisu jedina funkcija socijalnih preduzeća, ona često obavljaju standardne poslovne aktivnosti da bi zaradu usmeravala na rešavanje socijalnih ili ekoloških problema, direktno ili indirektno, tako što će donirati neprofitnim organizacijama koje su ih osnovale. Još jedan otežavajući faktor za razvoj socijalnog preduzetništva je to što je preduzetnički duh u Srbiji još uvek slabo razvijen. Zemlja je najpre prošla kroz 45 godina socijalizma tokom kojih je privatno preduzetništvo bilo potisnuto u male niše privrednog života (sitni poljoprivrednici, zanatlije i neke slobodne profesije). Potom je tokom 1990-ih sledilo 10 godina prljave privatizacije, korupcije i klijentelizma koje su kod velikog broja građana kompromitovale ideju i praksu preduzetništva.²⁵

Kao rezultat ovakvog načina (re)konstituisanja kapitalizma u Srbiji, mali je broj preduzeća koja mogu da izdrže otvorenu tržišnu utakmicu, a veliki broj preduzetnika je orijentisan na klijentelizam, sivu ekonomiju i druge oblike ekonomskog ponašanja. U prvom nacrtu Zakona o socijalnim preduzećima ("Službeni glasnik RS", br. 14/2022) postojala je ambicija da se putem socijalnih preduzeća, u čijem osnivanju bi veliku ulogu igrale lokalne administracije, u većem stepenu rešava opšti problem nezaposlenosti, a ne samo zapošljavanje teže zapošljivih grupa. Svakako je još manja verovatnoća da se preduzetnička znanja i veštine nađu među onima koji se zateknu u polju socijalne ekonomije.²⁶

Iz ovih razloga socijalno preduzetništvo mora predstavljati uređen sektor u kojem će se jasno videti uloge preduzetnika, zakonodavca, centralne izvršne vlasti, lokalnih vlasti, koordinacionih tela, nadzornih tela.²⁷

Dodatni problem sa kojim se socijalno preduzetništvo suočava u Srbiji je to što su informacije kojima raspoložu kreatori politika i procena kapaciteta socijalnih preduzeća u velikoj meri pod uticajem pominjanog mita o socijalnom preduzetništvu. Zbog ovoga se, i pored dobre namere dela administracije da uredi osnivanje i poslovanje socijalnih preduzeća, postojeći entiteti u ovom sektoru u Srbiji suočavaju sa neizgrađenim institucionalnim okvirom. Važan deo ove neizgrađenosti je nedostatak odgovarajućih finansijskih podsticaja kako za kreiranje aktivnosti, tako i za održanje tekućeg poslovanja. Glavni problem je nedostatak mikrofinansiranja i pogodnosti u procesu javnih nabavki.²⁸

Ono što je povoljno je da još uvek postoji interesovanje i fondovi međunarodnih organizacija i institucija iz kojih su finansijski podržana socijalna preduzeća, što je omogućilo da se njih nekoliko stotina stabilizuje na tržištu i sada predstavlja model istrajnosti i uspešnosti za nove preduzetnike koji se pojavljuju u ovom polju. Od velikog značaja je i partnerstvo socijalnih preduzeća sa lokalnim institucijama koje se može identifikovati ne samo u oblasti pružanja usluga već i u mnogim drugim oblastima. Ranije analize su pokazale da je nekoliko lokalnih samouprava u Srbiji pomoglo inicijative u oblasti socijalnog preduzetništva, tako što su ustupile na korišćenje poslovni prostor ili obradivo zemljište. Partnerstvo socijalnih preduzeća sa poslovnim sektorom takođe je u porastu. Sve su češći slučajevi u kojima predu-

²⁵ Ibid

²⁶ Ibid

²⁷ Bouchard, N., 2012; Biggeri, M., (2018). ReyMartí, 2016; Irawan, Suryanto i Mashud, 2019. (*Fale prva slova imena i naziv rada...*)

²⁸ Cvejić, S. (2018). Socijalna preduzeća u Srbiji. In A. Kostić, Ekonomija zaposlenosti i rad u Srbiji u XXI veku. Beograd: SANU.

zeća iz poslovnog sektora kupuju proizvode ili usluge od socijalnih preduzeća, ili ih pomažu novčanim donacijama i promocijom.²⁹

3. 6. Primeri dobre prakse

Uloga socijalnog preduzetnika može se posmatrati kao lidera zajednice. Preduzetnici se mogu videti u ovoj ulozi, ako utvrde i ostvare neku inovaciju koja kreira socijalno blago stanje u društvu direktno, ili indirektno, preko svojih novih ili već osnovanih organizacija.

Primer socijalnih zadruga za reciklažu u Finskoj. Pet udruženja reciklažnih socijalnih zadruga: Serti, Selt, Flip, Ikt i Nera³⁰ (Ove zadruge se prvenstveno bave reciklažom električne i elektronske opreme. U udruženjima socijalnih zadruga oformili su posebna radna mesta za komercijaliste koji deluju kao koordinatori svojih članica za reciklažu. Oko 25 socijalnih preduzeća posluje kao stanice za predtretman otpada, u skladu sa Direktivom EU. (Direktive 91/689\$EZ o opasnom otpadu, Sluibeni list L 226 06.09.2000 str. 3) Ona takođe imaju svoje dobrotvorne prodavnice, gde prodaju opremu za višekratnu upotrebu. Ove predtretman tačke su u vlasništvu socijalnih preduzeća i lokalnih udruženja nezaposlenih lica, uglavnom pripadnika ranjivih grupa sa tržišta rada. Ulazak u biznis reciklaže je promenilo poslovno okruženje ovih socijalnih preduzeća i stvorilo mogućnosti njihovog brzog rasta i razvoja.³¹

Godine 2010., osnovan je Centar za razvoj socijalnog preduzetništva (CRSP),(Reg.br. 28018100, PIB: 106689817, Beograd), kao prva organizacija civilnog društva ovog profila, čiji zadatak jeste odgovornost za unapređenje i razvoj socijalnog preduzetništva u Srbiji. CRSP je partner brojnih domaćih, regionalnih i međunarodnih projektnih konzorcijuma, radi na obezbeđivanju održivih rešenja za ugroženu grupu individualnih sakupljača sekundarnih sirovina u Srbiji. U partnerstvu sa drugim organizacijama, uspelo se u primeni zakona na socijalne kooperative. Preko 40 organizacija civilnog društva, opština i kompanije su se pridružile podršci socijalnom preduzetništvu u oblasti reciklaže.

Zemljoradnička zadruga „Slankamenka“ iz Novog Slankamena osnovana je 2006. god. (Reg.br. 20127619, PIB: 104243218, Novi Slankamen) Bavi se voćarstvom, ali ima naglašenu i socijalnu funkciju, jer su članovi ove zadruge većinom izbegla lica.

Prikazan je primer uspešnog socijalnog preduzeća „Lastavica catering“ iz Beograda. Ovo preduzeće registrovano je kao društvo sa ograničenom odgovornošću 2003. god. (Reg. br. 17480588, PIB:102811082) sa ciljem da obezbedi posao ženama izbeglicama koje su bez porodice. Bavi se pripremom i dostavom hrane, ali i organizacijom raznih događaja. Ponuda ovog preduzeća bazirana je na domaćoj kuhinji i tradicionalnom načinu pripreme obroka. Pre nekoliko godina ovo preduzeće je proglašeno za najbolju catering kompaniju u Beogradu.

Kao primere dobre prakse treba napomenuti: socijalno zemljoradničku zadrugu „Nova perspektiva“ iz Pirota, koja je osnovana 2010. god. (Reg.br.20696737, PIB:106871805), socijalnu kooperativu „Vivera“ iz Kragujevca koja je osnovana 2012. god. (Reg.br. 62805358,

²⁹ Shrestha, M. (2013). Perspektive i faze razvoja socijalnog preduzetništva u Srbiji. Diplomski rad, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

³⁰ Grozdanić, R., Radović-Marković, M., & Jovančević, D. (2012). Reciklaža kao rastuća tržišna niša socijalnih preduzeća, ebooks.iien.bg.ac.rs. http://www.researchgate.net/publication/242642851_Social_Sustainability_in_a_Globalizing_World_Context_theory_and_methodology_explore.

³¹ Ibid

PIB:107527657), kao i udruženje za podršku osobama ometenim u razvoju „Naša kuća“ iz Beograda, koje je osnovano 2018. god. (Reg.br.21400823, PIB:110910747).

Posebno je interesantna priča o preduzeću za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom „Siloin“ iz Kovina. Ovo preduzeće je osnovano u aprilu 2001. god. (Reg.br.08699011, PIB:101406433) kao društvo sa ograničenom odgovornošću. Osnivač ovog preduzeća je kompanija „Utva silosi“ a.d. koje posluje od 1990. god. (Reg.br. 08196575, PIB:101406441) sa ciljem da obezbedi posao radnicima kojima je, usled zdravstvenih problema i stečenog invaliditeta, smanjena radna sposobnost. Siloin je 2012. god. imao ukupno 25 zaposlenih, od čega 14 osoba sa invaliditetom. Oni proizvode čamce, kontejnere i druge proizvode od lima. Imaju svoju maloprodaju i veleprodaju i upravljaju kompletnim otpadom „Utva Silosi“. Ovo preduzeće uspešno posluje, a povećanju prihoda je posebno doprinelo proširenje saradnje sa privrednim društvima koja svoju zakonsku obavezu o zapošljavanju osoba sa invaliditetom ispunjavaju zaključivanjem ugovora o poslovno-tehničkoj saradnji. Rukovodstvo je opredeljeno da unapređuje model tržišno održivog poslovanja, kao i da podiže kvalitet proizvodnje. „Siloin“ izvozi deo svoje proizvodnje što potvrđuje sposobnost ovog preduzeća da ispunjava visoke standarde koje zahteva međunarodno tržište.

Socijalno preduzetništvo se razvija u različitim domenima i ostvaruje svoju socijalnu funkciju na nov način. Zajednička karakteristika svih socijalnih preduzetnika nove generacije je izražena težnja za postizanjem ekonomske samostalnosti i održivosti, iz zadržavanje socijalne misije, kao što je pružanje socijalnih usluga, rešavanje problema socijalno ranjivih grupa i ekoloških pitanja. Kao pozitivan primer rešavanju problema marginalnih grupa navedena je organizacija „Lice u lice“ koja je osnovana u Beogradu 2010. god. (Reg. br. 208035152, PIB:106949525) Jedna od najznačajnijih aktivnosti ove organizacije je izdavanje posebnog magazina i njegova distribucija kroz prodajnu mrežu koju čine pripadnici socijalno ugroženih i marginalizovanih grupa. Svaki prodavac (socijalno ugrožena i marginalizovana osoba) ima priliku da zaradi 50% od svakog prodatog primerka ovog magazina.

Kao primeri uspešnih socijalnih preduzeća navedene su ekološke organizacije „Eko Bag“ iz Beograda, osnovano 2002. god. (Reg.br. 17413333, PIB:100118236) и „Strawberry energy“ osnovano 2011. god. (Reg.br. 20727829, PIB:107030285). Među pozitivne primere svrstana je zanatska radionica „Bioidea“, osnovana 2011. god. u Beogradu, koja organizuje besplatne radioničarske obuke za proizvodnju ručno pravljenih sapuna a koje su namenjene pripadnicima socijalno ranjivih grupa.³²

4. ANALIZA I DISKUSIJA

Sve što je navedeno u radu jasno nam pokazuje šta je neophodno da se učini na planu napretka razvoja socijalnih preduzeća i održivog razvoja, počev od zapošljavanja, poboljšanja zdravlja socijalno ugroženih grupa stanovništva, preko školovanja, kao preduslova za

³² Aleksić-Mirić, A., & Lebedinski, L. (2015). Socijalno preduzetništvo u Srbiji: Pregled i perspektive, u: Živković, B., & Cerović B. (2015). Ekonomska politika Srbije (219-228). Beograd: Ekonomski fakultet Beograd. Becker, E., Jahn, T., Stuessi, i., & Wehling, P. (1997). Sustainability: A Cross-Disciplinary Concept for Social Transformations. UNESCO

izvršenje sve složenijih poslova unutar raznovrsnih proizvodnih procesa, razvoja stambenih uslova, razvoja uključenosti ljudi u konkretnu zajednicu, do socijalne sigurnosti i stabilnosti.

Kako je ovo rad istraživača koji su uvideli da su neophodna i znanja o dimenzijama održivog razvoja, što znači: ekonomski, ekološki i socijalno održivog razvoja.

Autorima je jasno da dimenzije održivog razvoja nedostaju, te su svoje istraživanje i napore proširili na istraživanje socijalnih dimenzija poželjnog održivog razvoja. Pri tom su autori svesni da objašnjavajući brojna pitanja, ne mogu na iste da pruže u potpunosti iscrpne odgovore. Ali to i smatramo posebnim kvalitetom.

Pored toga, na bazi rezultata čitaocima pružamo mogućnost da započnu dublje istraživanje iz ove oblasti. Tome doprinosi i literatura koju smo radeći na istraživanju formirali. Proces razvoja socijalnih preduzeća i održivi razvoj nije konstantan, već stalno promenljiv proces. Podložan je društvenim, ekonomskim, tehnološkim, pravnim i naučnim promenama.

5. ZAKLJUČAK

Značenje pojmova održivog razvoja i održivosti je složeno. Jedino što se sa sigurnošću može reći jest da izaziva brojne naučne i stručne rasprave. U osnovi, radi se o globalnom konceptu koji se u početku odnosio prvenstveno na probleme životne sredine nerazvijenih zemalja. Veću pažnju svetske javnosti privlači osamdesetih godina prošlog veka, kada se prepoznaje veza između društvenog blagostanja i ekoloških problema.

Socijalno poslovanje je neodvojivo od koncepta održivog razvoja. „Održivo“ u toj sintagmi se odnosi na nešto što može da traje bez nametanja velikih troškova i negativnih ekstermalija. Oblast socijalnog preduzetništva ubrzano raste i privlači pažnju brojnih privrednika. Ona je sada postala uobičajena tema u svetskim univerzitetskim krugovima. razlog za sve veću popularnost ovog koncepta je to što pojedinci dobiju šansu da rade ono što su oduvek želeli da rade. Većina preduzetnika je akumulirala bogatstvo u isključivo privatnom sektoru. Preduzetnici mogu paralelno sa vođenjem tradicionalnog biznisa raditi i na rešavanju društvenih i ekoloških problema. Pojavio se novi poslovni model koji se povezuje sa državnim i privatnim sektorom. Neprofitne i profitne organizacije su se udružile kako bi stvorile hibridni poslovni model, koji predvodi nova generacija socijalnih preduzetnika.

LITERATURA

- Aleksić-Mirić, A., & Lebedinski, L. (2015). Socijalno preduzetništvo u Srbiji: Pregled i perspektive, u: Živković, B., & Cerović B. (2015). *Ekonomska politika Srbije* (219-228). Beograd: Ekonomski fakultet Beograd.
- Becker, E., Jahn, T., Stuess, I., & Wehling, P. (1997). *Sustainability: A Cross-Disciplinary Concept for Social Transformations*. UNESCO.
- Becker, E., Jahn, T., Stuess, I., & Wehling, P. (1997). *Sustainability: A cross-disciplinary concept for social transformations* (Vol. 6). Unesco.
- Borzaga, C., & Defourny, J. (2001). *The Emergence of Social Enterprise*, London and New York: Routledge.
- Bouchard, N., 2012; Biggeri, M., (2018). ReyMartí, 2016; Irawan, Suryanto i Mashud, 2019. (*Fale prva slova imena i naziv rada...*)

- Cvejić, S. 2018. Socijalna preduzeća u Srbiji, Univerzitet u Beogradu Odeljenje za sociologiju Filozofskog fakulteta Socijalna preduzeća u Srbiji, Beograd.
- Cvejić, S. (2016). Socijalna ekonomija. Pojam i praksa u Srbiji. Beograd: Čigoja.
- Cvejić, S. (2016). Socijalna ekonomija: Pojam i praksa u Srbiji. Beograd: Čigoja.
- Cvejić, S. (2018). Socijalna preduzeća u Srbiji. In A. Kostić, Ekonomija zaposlenosti i rad u Srbiji u XXI veku. Beograd: SANU.
- Cvejić, S., Babović, M., & Vuković. O. (2008) Mapiranje socijalnih preduzeća u Srbiji, Beograd: UNDP.
- Dejanović, A. (2019). Primeri dobre prakse socijalnog preduzetništva, Beograd.
- Економски утицај социјалних предузећа у Републици Србији (2014). Statistical Office of the Republic of Serbia, Beograd.
- Giddings, B., Hopwood, B., & O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: Fitting them together into sustainable development. *Sustainable Development*, 10(4), 187–196.
- Grozdanić, R., Radović-Marković, M., & Jovančević, D. (2012). Reciklaža kao rastuća tržišna niša socijalnih preduzeća, ebooks.iien.bg.ac.rs. http://www.researchgate.net/publication/242642851_Social_Sustainability_in_a_Globalizing_World_Context_theory_and_methodology_explore.
- Konning, J. (2015). Social Sustainability in a Globalizing World Context, theory and methodology explored, 7, sa:
- Mijatović, B., Paunović, M., Kovačević, V., (2012), Социјално предузетништво у Србији, Beograd.
- Miltojević, V. (2011). Kultura kao dimenzija održivog razvoja. *Teme*, 35(2), 639–653.
- Ministry of Labour (2006). Finland's first social enterprises. Government Policy Programmes. www.mol.fi Robinson.
- Most Policy Paper, No 6, 27.
- Novaković, N., Macura, R., & Novaković, N. (2020). Zašto pokrenuti socijalno preduzeće?, *Tranzicija, Časopis za ekonomiju i politiku tranzicije / Journal of economic and politics of Transition Tuzla-Zagreb-Beograd-Bukurešt*, Vol. 23, No. 45, Pregledni rad Review paper JEL Classification: B55, L26, L31.
- Perić, M., Maksimović, Sekulić, N., & Lukić, J. (2019). Socijalno preduzetništvo1, Početni kurs – Kako pokrenuti socijalno preduzeće?, Beograd.
- Pivašević, J., & Hafnet, P. (2013). Institucionalna dimenzija održivog razvoja, *Škola biznisa*, 3-4, UDC502.131.1.
- Shrestha, M. (2013). Perspektive i faze razvoja socijalnog preduzetništva u Srbiji. Diplomski rad, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
- Yunus, M. (2019). *Information Resources Management Association*, Vol. 1:215.
- Zakon o socijalnom preduzetništvu, objavljen u „Službenom glasniku RS“, br. 14/2022 od 7.2.2022.god. <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs>
- Čavoški, A., (2005), Zaštita životne sredine – upravljanje otpadom Odluka Komisije 2000/532/EZ o utvnlivanju liste otpada od 3. maja 2000. godine kojom je stavljena van snage odluka 94/3/EZ o utvraivanju liste otpada u skladu sa članom 1(a) Direktive Saveta 75/442/EEZ o otpadu i odluke Saveta 94/904/EZ kojom se utvrauje lista opasnog otpada u skladu sa članom 1(4) Direktive 91/689/EEZ o opasnom otpadu, Službeni list L 226 06.09.2000 str.3

Slavica Anđelić
Olivera Milutinović

005.961:005.914.3]:364-3
DOI: 10.5937/MegRev2203377A
Originalni naučni rad
Primljen 20.09.2022.
Odobren 02.12.2022.

SOCIAL ENTERPRISES AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract: *Sustainable development can be defined as a development that satisfies needs of the present without threatening capabilities of future generations to satisfy their needs. Such development proposes reduction of poverty and improvement of the quality of life. In this respect, sustainable development proposes economical, ecological, political and cultural sustainability. Social business is irreplaceable from the sustainable development concept. „Sustainable“ in this case refers to something that can last without imposing big costs and negative externalities. It is necessary to have a stable source of physical, financial, human, material and non-material resources, in order to sustainably develop the economy. Social companies are non-profit organizations. However, social companies can realize profit which is not the primary aim of business and cannot be shared, but used for the development and improvement of business activities.*

Key words: *sustainable development, social companies, entrepreneurship, employment*